

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT

ALS EENS ARENDS PSALM 105:3

Onder redactie van Prof. Dr V. Hepp, Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's Gravenhage; Dr K. Fernhout, Vreeland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr D. Postma, Burgersdorp (Zuid-Afrika); Dr A. Ringnalda, Soerabaia; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's Gravenhage.

Adres der Redactie:

Prof. V. HEPP, Van Breestraat 14, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 35 ct. p. regel. — Losse nummers f0.15.

EMA-STOFZUIGERS,
Hilversum, worden door
lerland op proef geleverd.
igt prospectus.
aties van gebruikte apparaten

EKBOEKJES

ma kwaliteit, zwaar
en etiquet, met 24
n 28 of 24 lijnen, per
co f5.—

agt monster,
g volgt dan zeker
GERMS, Doesburg

ESTIBLES EN VIALE WAREN.

TEL, DEN HAAG
raat 26 - Tel. 73615

ook Uw
Leverancier.

R dan U hoopte
dan U verwachtte
dan U meende
dan U dacht

WIJ „ZOO REIN“

EDERS VASEN

wersvaart 50-52 | 25 c
elefoon 14159 | p.
AARLEM | K.G.

L. C. VERSLUIS Jz.

at 5, Rijswijk (Z.-H.)
elefoon 18798

loekhandel

s voor
EDISTILLEERD
EN LIKEUREN

is

. HENGST

AT 63 - SCHIEDAM
lefoon 6868

ACH, Amsterdam

Verhulststraat 107
Gem. Giro B 3038

Men - Groenten

Buitenlandsch Fruit,
— Conserven van
straten en Hero.

oor al uwe

School- en Schrijf- hoeften

er ook voor

deidrukkerwerken

W ADRES:

S' BOEK- EN RBOEKHANDEL

landeldrukkerij

at 11a - ARNHEM
elef. 23795

msche Vulpenhals Reparatieinrichting

UW zaak.

urt U ONZE zaak?

VERWARMING TERVOORZIENING

DER MEIJ

ARTSTRAAT 12

FOON 25818

TERDAM

EUBELMAKERIJ

PERS, Den Haag

e Meublereing,
Winkelbetimmering

, Radiokasten.

Scheepersstraat 175

Boerenstraat 78

foon 37647

SSELINK

20 - Van Woustr. 180

AMSTERDAM

ALITEIT

N - PETTEN

Mode-Artikelen.

foon 20657.

Het eindredacteurschap wordt thans weer waargenomen door Prof Dr V. Hepp. Tot nadere aankondiging is zijn adres: Duitse Kampweg 10, Wolfhezen.

INHOUD: Uit de Schrift: Ik dien... (Luc. 15:29). — Kerkelijk Leven: Synode-Indrukken III. — Lit. en Kunst: Het individualiteitsbeginsel in de moderne letterkunde. — Perschouw. — Boekbespreking. — Kerkenieuws: Synode-Verslag. — Advertentiën.

UIT DE SCHRIFT

Ik dien...

Doch hij, antwoordende, zeide tot den vader: Zie, ik dien u nu zoovele jaren en heb nooit uw gebod overtreden, en gij hebt mij nooit een bokje gegeven opdat ik met mijne vrienden mocht vroolijk zijn. Luc. 15:29.

De oudste zoon diende den vader. Hij zegt zelf, dat hij trouw diende. Nooit overtrad hij zelfs 's vaders gebod. Dat wist hij onmiddellijk. Let daarop. Hij behoefde er niet over na te denken: is er ook eens iets geweest tusschen vader en mij...? Neen, hij wist het dadelijk: van zijn kant was alles in orde.

Hij diende trouw.
De zoon... diende.
En de eerste, die de goede verhouding verbreekt, is de vader. Zóó beleeft het de zoon.

Let er op: de eerste schuld voor de verwijdering ligt bij den vader. Althans volgens dezen zoon.

Zoo is het steeds met kinderen, die hun ouders niet liefhebben.

Zoo is het ook met hen, wier hart niet recht is voor God, die met den vorm des dienens tevreden zijn. Als God hun weg anders leidt dan zij wilden, wordt God aangeklaagd.

Daar is iets anders, dat ons treffen moet. Daar is een blijde glans in het oog van dezen vader. Daar zal over zijn gelaat de vroegde gestraald hebben als de zoon hem zag komen.

En deze vader smeekt hem.

Ziet hij niet hoe er een smartelijke trek komt op het gelaat van zijn vader? Een zorgerpimpel tusschen zijn oogen dan? Ja het verdriet trekt een waas over zijn gelaat. Welk liefhebbend kind kan dan hard blijven? Maar deze zoon blijft onbewogen. Hij is de harde, die alleen aan zichzelf denkt.

O, in pogenblikken van verdwazing, in momenten van toonlooze eigenwilligheid en eigenzinnigheid kan ook een goed kind wel eens dwaas doen; dan stoot het vaders liefdevolle hand weg, dan wendt het zich norsch af.

Zoo kan ook bij Gods kinderen wel eens deze houding voorkomen. Dan is er een bedroeven van den Geest Gods.

Dan denkt het kind aan zijn grillen en aan wat zijn zinnen bekoort.

Dan denkt het niet aan de Liefde des Vaders. En toch zegt het dan soms in eenzelfde houding: „dien ik God niet?“

Merkwaardig is ook het ideaal dat deze oudste zoon als het hoogste en het beste voor zichzelf teekent.

Hij wou zoo graag eens „met zijn vrienden vroolijk zijn“.

Dat is: eens los van den vader zijn.

Dat is: met 's vaders gave van den vader af leven.

Zoo wil de mensch zoo graag.

De mensch, die tevreden is over zichzelf; die vindt dat God hem wel iets extra's geven mag; die

meent, dat hem wel wat anders toekomt dan elk ander.

En dan met dat, wat men ontvangt, fijn genieten wat het vleesch bekoort. En met dat wat men bezit leven van God af.

Hier komt de eigengerechtigde tot zijn recht. De mensch, die meent, dat het kindschap Gods bestaat in het zorgen, dat formeel alles in orde is. De mensch, die God dient met zijn hoofd, en niet met zijn hart.

Hoe anders is dan de jongste zoon.
„Vader, ik ben niet waardig uw zoon genaamd te worden.“

Ja — ge zegt — „hij had het er ook naar gemaakt.“

't Is waar — en toch in wezen hadden beiden een leven geleid vóór van den vader, en de oudste, en de jongste zoon.

Doch dit is 't verschil: de jongste zoon wist het. En hij beleefde het.

En hij vluchtte tot den vader.

We kunnen onzen God op vele wijzen treden op Zijn Vaderhart.

Maar slechts op één wijze kunnen wij Hem Zijn Vaderreere geven.

Door tot Hem te vluchten, langs den weg, dien Hij ons wijst; door tot den Vader te smeeken om hulpe: in Jezus-Christus, onzen Borg, Zijnen Zoon.

J. W.

KERKELIJK LEVEN

Synode-Indrukken.

III.

De zaak-Dr A. Noordzij.

Een der eerste zaken, waaromtrent de Generale Synode een beslissing nam, was die aangaande Dr Noordzij.

De kerk van Doorn verzocht, dat door de Synode voor bijzondere gevallen als dat van Dr Noordzij een uitzondering op den regel zou worden gemaakt.

Terecht luidde de konklusie, dat het karakter van het praeparatoir examen moet worden gehandhaafd.

Het praeparatoir examen toch stelt een candidaat beroepbaar tot den Heiligen Dienst des Woords en der Sacramenten in onze Kerken en geeft hem daartoe het recht in de kerken, zoo deze hem daartoe uitnoodigen, een stichtelijk woord te spreken.

Nu heeft prof. Noordzij wel het praeparatoir examen afgelegd, maar naar het ambt van Dienaar des Woords in één onzer Kerken staat hij niet.

Daarmee vervalt elke grond om hem langer toe te staan proposities te houden.

Daarenboven had de commissie ook gelijk in haar konklusie, dat de noodzakelijkheid niet kan worden ingezien om voor bijzondere gevallen afzonderlijke bepalingen te maken. Dit is zelfs zacht uitgedrukt. Er is eenig gevaar aan verbonden, om dien kant op te gaan. Het leven is zoo gevarieerd, dat bijna alle gevallen tot de bijzondere kunnen worden gerekend. Zoo zou er van een dergelijke bepaling, als waarom de kerk van Doorn vroeg, licht misbruik kunnen worden gemaakt. En waar er de laatste jaren in onze kerken een streven is, om in deze de punten op de 's te zetten en meer de kerkrechtelijke banen te bewandelen, zou zoo'n bepaling de uitspraak van de Synode van Groningen weer op losse schroeven stellen.

Met deze konklusies konden we dan ook geheel akkoord gaan.

Wel hadden we bezwaar tegen een uitdrukking in het rapport, n.l. deze, dat de commissie geen weg wist te vinden, waarlangs Dr Noordzij zou kunnen gaan om voor de kerken een stichtelijk woord te spreken.

Ik wees er heel even op, dat zulk een weg wel bestaat. Hij kan den kerkelijken weg inslaan om als „oefenaar“ op te treden. Nu heeft het woord „oefenaar“ een zekeren bijmaak. Maar het behoeft dien niet te hebben. En wanneer een man als prof. Noordzij in die kwaliteit een stichtelijk woord sprak, zou niemand hem daarom lager schatten. Men kon slechts wenschen, dat alle oefenaars waren gelijk hij.

Hiertegenover werd opgemerkt, dat een kerk bij de classis, waaronder zij ressorteert, de begeerte moet kenbaar maken om hem voor zich te zien optreden en dat andere kerken in haar classis dan hetzelfde moesten doen.

Haast had ik hierop geantwoord „ik weet het ook wel, zwijg gij stil!“

Immers, niet prof. Noordzij wendde zich tot de Synode, maar de kerk van Doorn. Aan die kerk had bescheid gegeven kunnen worden, dat zij zich tot de classis Utrecht met zoodanig verzoek kon wenden. Natuurlijk moest zij daarvoor overleg plegen met prof. Noordzij. Want indien deze zulk een oplossing niet wenschte, zou het geen zin hebben. Wilde hij echter dien weg wel inslaan, dan zou de classis Utrecht moeilijk bezwaar kunnen maken. En waar er in het voorstel van de kerk van Doorn gesproken werd van het „door vele kerken begeerd en gewaardeerd optreden“ van prof. Noordzij — wat stellig niet zonder grond werd beweerd — zouden andere kerken evenzoo hebben kunnen handelen.

Dan — we stonden aan het begin van de Synode. Ik achtte het niet gewenscht, dat de Synode zich lang met deze en soortgelijke kwesties zou bezighouden en bepaalde er mij toe te verklaren, dat ik niet overtuigd was, maar van het woord afzag, omdat de Synode meer te doen had.

Strikt noodig was een uitspraak der Synode in deze niet. De kerk van Doorn kan ook nu nog met een verzoek als boven door mij werd uiteengezet op de classis Utrecht komen.

Onjuist is echter wat in een onzer bladen — en dan nog wel als „rectificatie“ — werd opgenomen, dat art. 3 van onze kerkenorde zich tegen den weg, welken ik wees, verzet.

Dit artikel bevat geenerlei uitspraak omtrent deze materie.

Wel vindt men in sommige uitgaven van de kerkenorde besluiten van een tweetal Synodes inzake oefenaars als aantekeningen bij dit artikel vermeld.

Er is reden om te waarschuwen, dat men die aantekeningen niet met de kerkenorde zelf verwarre.

Maar al te dikwijls gebeurt dit. Natuurlijk miskennen we de kracht van die besluiten niet.

Doch zij hebben niet dezelfde kracht als de kerkenorde.

Overigens strookt de boven gegeven oplossing geheel met de bedoelde besluiten.

Immiddels werd door Ds Boersma in „De Wachter“ hieruit munt geslagen tegen enkele literarische hoogleraren aan de Vrije Universiteit, die vroeger predikant waren.

Hij schreef:

Een ander punt heeft ongetwijfeld ook uw aandacht getroffen. Ik bedoel dat Prof. Hepp zijn collega aan de Staatsuniversiteit, Prof. Dr A. Noordzij, den weg van het oefenaarschap wil doen betreden, om naar zijn en veler Kerken begeeren weer te kunnen optreden in den Dienst des Woords. Ge weet dat Prof. N. indertijd van de Classis het recht ontving, na gehouden praeparatoir examen, om in onze Geref. Kerken op te treden. Waar echter meerdere Candidaten soms verscheidene jaren van dit hun verleende recht gebruik maken, zonder zich zelf beroepbaar te stellen, heeft de Gen. Synode terecht besloten dat zulke candidaten telken jare bij hun Classis opnieuw handhaving van dit recht moeten aanvragen. Dr N. schijnt bezwaren te hebben om hieraan te voldoen. Dat de huidige Synode bestoot geen regeling voor uitzonderingsgevallen te kunnen treffen, is alleszins duidelijk. Maar dat mijn oudleermeester, Dr N., destijds Lector aan onze Theol.

School, door een collega-professor aan de V. U. tot den weg van het oefenaarschap wordt verwezen, vond men op de Synode terecht onmogelijk en ik vind het zeer oncollegiaal.

Toch begreep ik een paar dagen later eenigzins beter de mentaliteit van Prof. Hepps advies. Ik las n.l. van twee profs. aan de V. U., Dr. Vollenhoven en Dr. van Schelven, dat zij herhaaldelijk optreden in onze Geref. Kerken, hoewel beiden „tot een anderen staat des levens zijn overgegaan“. Dit geschiedt dan onder den naam van „lezing eener leerrede“.

Hier wordt dus tegen de Kerkenorde en tegen het besluit van de Synode van Leeuwarden in 1920 ingegaan, door niet-theologische profs. der V. U. toch in „oefenaars“-richting te laten optreden. De Synode van Arnhem zal straks ook hieromtrent moeten beslissen naar de conclusie van een rapport der te Groningen benoemde Deputaten, dat onverzwaakte handhaving van Leeuwardens besluit vraagt. Ook dan geen uitzonderingsgevallen!

Hier wordt de bal een heel eind misgeslagen. Dit ligt voorzeker aan de geringschatting van elk oefenaarschap.

Hoe men zich toch door een naam van de wijs kan laten brengen!

Ds Boersma puurt uit mijn voorslag oncollegialiteit.

Dat is niet fraai.

Ik gun het den kerken zoo van harte, dat zij prof. Noordzij des Zondags kunnen hooren en toonde de eenige wijze, waarop dit kan geschieden.

Wat zit daar voor oncollegialiteit achter?

Dan zou ik ook oncollegiaal handelen tegenover de hoogleraren Van Schelven en Vollenhoven.

Want wat de Synode later besloot aangaande den status van niet-theologische hoogleraren, heeft mijn volle instemming.

Ik heb heusch nog wel den moed mijn meening te zeggen zonder aanzien des persoons.

De persoon van Prof. Noordzij is mij even aangenaam als die van mijn collega's aan de Vrije Universiteit.

Maar ter wille van personen zou ik er niet graag toe medewerken, dat van den kerkelijken weg werd afgeweken.

Het recht, ook het kerkrecht, moet zijn loop hebben.

En ik wensch Ds Boersma een sterke aderlating van achterdocht toe.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

Het individualiteitsbeginsel in de moderne letterkunde.

In het vorig artikel heb ik getracht eenige vragen te beantwoorden die naar mijn meening van genoegzaam algemeen belang waren, om er de plaatsruimte van deze rubriek aan te besteden. Nog bleven daarna een tweetal vragen over, die op dezelfde wijze behandeling verdienen en zelfs een afzonderlijk artikel waard zijn. We vervolgen dus met die aan de orde te stellen.

De eerste is een quaestie, die vooral hen interesseert, die met de letterkunde als studievak te maken hebben. Ze betreft het individualiteitsprincipe, dat door de Tachtigers zoozeer op den voorgrond is gesteld en bij geheel de verdere ontwikkeling der moderne literatuur overheerschend is gebleven. In vrij uitvoerige omschrijving (die we uit hoofde van ruimte niet letterlijk overnemen) komt wat gevraagd wordt neer op drie punten: hoe moet over dat individualiteitsprincipe geoordeeld; wat moeten we daarvan zeggen van Christelijke levensovertuiging uit; ligt daarin niet een van de groote bezwaren tegen de moderne letterkunde in 't algemeen?

Men gevoelt aanstonds, dat bij een poging tot het behandelen van deze vragen beperking noodzakelijk is, willen we blijven binnen het raam van een enkel artikel. Want met een categorisch antwoord is hier de zaak niet afgedaan. Het oordeel over het individualiteitsprincipe is al een quaestie op zichzelf. Daar is al heel wat over te doen geweest. Niet alleen immers is er in tal van essays en literaire critieken over geschreven, maar ook onder de Tachtigers en hun aanhangers zelf is het onderwerp geweest van veel discussie en leidde zelfs tot groot meningsverschil. Het was Willem Kloos, die ter formulering van zijn gevoel over het wezen der kunst het uitspraak, dat kunst moet zijn „de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie“, het bekende woord, dat men overal geciteerd vindt. Daartegenover stelde zich Verwey, die niet uit het absoluut persoonlijke, maar uit het objectieve de schoonheid zich zag opheffen, blijkens uitspraken als „ik wenschte door het leven te komen tot nieuwe schoonheid“, of „de idee van het dichterschap, beeldend en bespiegelend, stelt zich in de samenleving“. Zelfs poneerden de gemeenschapskunstenaars bij monde van Adama van Scheltema de precies omgekeerde meening: dat „kunst moet zijn de voor zooveel mogelijk menschen begrijpelijke uiting van zoo algemeen menscheijk mogelijke gevoelens“. En naast deze zijn vele uit-

spraken aan te halen, die wijzen op verschil, principieel verschil in inzicht.

Zal men ten dezen nu een oordeel zich kunnen vormen, dan is allereerst noodig een poging tot het juist verstaan van de zaak. Misverstand heeft ook hierbij tot veel misvatting geleid. Wat heeft Kloos eigenlijk bedoeld met zijn langzamerhand gevelegeld geworden woord? M.i. dit, dat de persoonlijkheid van den kunstenaar leven moet in het werk, dat diens ontroering, de emotie, de drijvende kracht moet zijn en dat de kunstenaar in staat moet wezen, aan de uiting, de expressie, van zijn ontroering een eigen, een persoonlijk vorm te geven. Met het tot twee keer toe herhalen van het „aller-“, heeft Kloos dat persoonlijke als absolute voorwaarde voor kunst willen accentueeren.

Dit in zoo strakke bewoording eischen van het individueele vloeide voort uit de omstandigheden. De Tachtigers, jongeren als zij waren, leefden in een kenteringsperiode. Heel het gedachten- en gevoelsleven van hun tijd ging uit naar vermeerdering van persoonlijkheidsbewustzijn, naar een manifesteeren tegenover gebondenheid en traditie van de zelfstandigheid van den mensch. Op het terrein der kunst waren buitenlandsche dichters als Verlaine, Baudelaire, Shelley, Keats e.d. toonaangevers, dichters die met hartstochtelijkheid hun schoonheidscultus beleden, en de schoonheid zochten in de natuur en in den geest. En nu zagen Kloos en de zijnen, rondom zich ziende op eigen erf naar de poëzie van een vorige generatie, niets van dat alles. In traditioneele en vaak oratorische woorden vonden zij den lof bezongen van deugd, vaderland en godsdienst en in die verzen misten zij ten eenenmale, wat ze op het ruimere terrein van het geestesleven en het engere gebied van de kunst in het licht van hun tijd als eisch zagen: het persoonlijke, het zelf-doorleefde, het eigene.

Vandaar dat ze in heel heftige critiek, men mag wel zeggen in een vaak er maar op raak schelden, losbraken tegen de kunst van een vorig geslacht en vandaar ook, dat ze met geen beperking kenende absoluutheid daartegenover uitspraken wat zij als kunst voelden en alleen aanvaarden wilden. Dat allerindividueelste van Kloos droeg alzoo geheel het stempel van den tijd.

Sindsdien zijn de verhoudingen veel veranderd. We staan thans, geleerd door de ervaring, kalmer tegenover de dingen. En dan zien we dat Kloos met zijn „aller-“ en zijn „-ste“ den doodlopenden weg der eenzijdigheid is ingeslagen, die hem tot zijn momenteel isolement heeft gevoerd. Maar aan den anderen kant verstaan we toch ook, dat de eisch van individualiteit niet zoo ongerijmd was, als wel is gemeend. Emotie, persoonlijke beweging is ten slotte voorwaarde voor kunst: alle waarachtige kunst uit vroeger eeuwen is uit de emotie geboren en door wat werkelijk kunst was en ook door alle geslachten alszoodanig is gewaardeerd, trikke immer de ontroering van de kunstenaarsziel. En ook is het persoonlijke element in den uitingsvorm, het individueele dus in de expressie, een vereischte voor het kunstwerk, want de emotie kan in het clichématige woord en in den traditioneele klank geen uitweg vinden: die zoekt en vindt eigen banen, eigen manifestatie. Wat Kloos eischte, afgedacht nu voor het oogenblik van de formulering, waarin hij dat deed, was niet anders, dan wat de groote dichters van alle eeuwen intuïtief, omdat zij kunstenaars waren, in praktijk hadden gebracht.

Hiervan moet volgen, dat het individueele in het kunstwerk zeker niet een onjuistheid, en de individualiteits-eisch op zichzelf niet een ongerijmdheid is.

Maar — en daarmee kom ik vanzelf tot het tweede punt van de vraag — in het onbegrensde absolute, dat Kloos er voor opeischte, lag het groote gevaar. Individualisme, met een „aller-“ en een „-ste“ tot zijn uiterste openbaring opgevoerd, moet treden buiten de grenzen van het normatieve, moet in zijn consequentie leiden tot handeloosheid. Wanneer slechts het allerindividueelste kunst is, dan blijft alles wat van normen is afgeleid, alles wat op een basis van algemeene menscheijkheid of en vooral van boven-menscheijkheid rust, beneden den rang van kunst en is daartegenover elke willekeurige uiting van persoonlijkheid, hoe zonderling ook in en op zichzelf, als zoodanig kunst. Want het allerindividueelste als eisch ook voor de expressie doet het volkomen onverschillig worden, of ook de uitingsvorm door een ander kan worden verstaan of gewaardeerd. Noch voor den inhoud noch voor den vorm van het kunstwerk bestaat dan eenige norm meer: alles is goed, omdat alles uiting is van persoonlijkheid.

En hier nu staan we voor het feit, dat ten dezen ons oordeel bepaalt. De consequentie van dat individualiteitsbeginsel, de consequentie in het bijzonder van het door Kloos ingenomen standpunt van „aller-“ en „-ste“, maakt dat er, gezien van de christelijke levensovertuiging uit, een heel groot gevaar in ligt, sterker, dat het christelijk levensbeginsel er afwijzend tegenover moet staan, als het zóó, in zijn absoluutheid, wordt gepostuleerd. Want voor het christelijk besef is de individualiteit juist de wonderplek van het leven. 't Is die individualiteit, die altijd weer scheiding

maakt tusschen God en den mensch, die individualiteit, die steeds weer in zonden doet vallen en den schuldstaat voor God dngelijks meerder maakt. En wel verre van naar individualiteit te staan, stelt het christelijk belijden de gebondenheid voorop: gebondenheid aan Gods Woord en Wet als regel, als norm voor het leven. Met den eisch van het aller-individueelste komt derhalve een kunsttheorie rechtstraads tegenover het christelijk levensbeginsel en daar, waar de beweging van Tachtig zich naar dien eisch heeft gericht, is haar productie voor den christen ook onaannemelijk geworden.

Hiermee is feitelijk het derde punt ook afgehandeld. Want als dan de vraag luidt: ligt in dat individualiteitsbeginsel niet een van de groote bezwaren tegen de moderne letterkunde in 't algemeen, dan moet het antwoord daarop bevestigend luiden. En uit het oogpunt van christelijk levensprincipe, gelijk zoo juist werd beredeneerd, en van artistiek standpunt bezien, is het een van de groote bezwaren. Ook in het laatstgenoemde geval. De voortgang der nieuwere literatuur heeft geleerd, dat van een tot het aller-ste doorgevoerd individualisme weinig anders dan een vervallen in excessen te verwachten valt. Daar, waar we werkelijk een volkomen individualisme in de latere verskunst of het proza beleven, is die openbaring in inhoud en vorm vrijwel niets dan dwaasheid.

Alleen — men onderscheide hier goed, om niet in een onjuist veroordeelen te vervallen. 't Komt aan op de grens. Het individualisme alszoodanig, het persoonlijke, kan in wat waarlijk kunst heeten mag niet gemist worden, mits het maar de gebondenheid van het normatieve respecteert en zich beperkt weet. Binnen die gebondenheid is het zelfs eisch voor kunst, óók voor christelijke kunst. Maar waar het, onder de louze van het aller-ste, naar de ongelimiteerde vrijheid voert is het en uit artistieke en uit principieele overweging goordeeld.

De tweede overgebleven vraag hoop ik in het volgende en laatste antwoord-artikel te behandelen.

C. T.

II PERSSCHOUWT II

Ds Miedema ridder.

In de „Gron. Kerkbode“ schrijft Ds v. d. V (egte) het volgende stukje, dat men ook buiten Groningen wel eens mag lezen. Ds Miedema is zéér bekend, en toch kennen velen hem niet. We weten dan ook meteen dat ridderordes ook nog wel eens aan het goede adres komen.

Het is ons een groot genoegen op deze plaats in onze Kerkbode melding te mogen maken van de hooge eer die onzen geachten Eindredacteur Ds Miedema is te beurt gevallen.

Het heeft H. M. onze geliefde Vorstin behaagd op Haar 50sten verjaardag den oudsten van onze stads-predikanten te benoemen tot Ridder in de orde van Oranje Nassau.

Dit stemt de Kerk van Groningen, met haar Kerkeraad en de dienaren des Woords tot groote blijdschap, en ongetwijfeld met hen zeer velen in onze provincie.

Ongetwijfeld staat deze Vorstelijke onderscheiding in verband met het feit, dat Ds Miedema de oudste onzer stads-predikanten is. Maar ook zal tot deze decoratie niet weinig hebben bijgedragen de plaats, die onze geachte collega in het kerkelijk leven in stad en provincie inneemt. Ds Miedema mag, zonder tegenspraak te duchten — we mogen hem dit nu wel eens publiek zeggen — genoemd worden de primus inter pares, de eerste onder zijns gelijken inzake kerkregering en het principieel behandelen van de kerkelijke vraagstukken van allerlei aard. Hij is op de classis-vergaderingen, en, we weten ook voor velen in de provincie, de man, die meermalen geraadpleegd wordt, wanneer het moeilijke zaken betreft van kerkrechtelijken aard. Hij is begaafd met een helder inzicht, de vrucht van jarenlange studie en practische ervaring, in het regeerambt van de Kerk van Christus. Het is een gave van God, dat we zulk een man mogen hebben, die een vertrouwde leiding kan geven, en in dezen gezag heeft. We zijn dankbaar, dat we zulk een rechtskundig adviseur op kerkelijk gebied hebben.

Het verwondert ons dan ook niet, dat ditmaal de aandacht der Hooge Regeering ook op Ds Miedema viel, en dat hij den Ridderslag ontving.

Geachte collega, uwe mederedacteuren en medewerkers, de uitgeefster en lezers van onze „Groningsche Kerkbode“ feliciteeren u zeer hartelijk met deze koninklijke onderscheiding. En ze voegen er den wensch en de bede bij, dat het onzen getrouwen God moge behagen u nog vele jaren te sparen voor uw arbeid, en dat ge het hooge onderscheidingsteeken op een godzalig en dankbaar hart moogt dragen.

Uw God heeft u genade en ook eere gegeven.

Hem zij den hoogsten dank!

We zien, dat, om niet wijlen Ds Gispin te spreken, deze ridderorde wel een tikje een remonstrantsch type heeft: er is heel wat „uit verdienste“ bij.

En toch is en blijft alle eere genade.

Gomarus.

In het „Kerkblad van Overijssel en Drente“ schreef Dr Impeta over Franciscus Gomarus, naar aanleiding van